

II-GORBOĠ

Karmenu Pace

Xi kultant, f'kull ilsien mitkellem, ikun hemm xi kliem li t-tifsira tieghu tvarja minn imkien għall-iehor u minn rahal għall-iehor. Hekk, ngħidu ahna, il-kelma **GORBOĠ** tfisser post taht xi indana taraġ, jew f'xi rokna fil-bitha, fejn wiehed jista' jrabbi xi fenka (hekk jifhmuha s-Siġġiewi u Haż-Żebbuġ). Għal oħrajn tfisser kamra qrib ir-razzett fejn wiehed irabbi xi majjal (il-Wardija). Patri Mikiel Fsadni O.P. fil-ktieb tieghu *Il-Girna*, jfisser il-kelma *gorboġ* bhala kamra miżjuda ma' xi girna, jew hdejha, biex dak li jkun ikollu aktar wisa' – ngħidu ahna fejn isajjar. Għal xi nassaba, l-*gorboġ* ifisser dik il-kmajra, parti mill-kumpless tan-nassaba, li tkun biswit id-dura fejn ikunu bilqiegħda. F'din il-kmajra jzommu l-gabjuni, xi ftit ikel, u jkunu jistghu jiskennu fiha f'każ ta' xi halba xita.

Hafna nies ilissnu l-espressjoni: "dak jghix f'daqsejn ta' gorboġ", u jkunu jridu jfissru li wiehed ikun jghix f'dar ċkejna hafna. Aquilina u Serracino Inglott fid-dizzjunarji tagħhom jagħtu l-kelma *gorboġ* bhala kmajra fejn irabbu l-fniek jew il-hnieżer, jew inkella bhala daqsxejn ta' kamra żghira x'aktarx mitluqa u żdingata. Il-kelma *gorboġ* għandha l-plural *griebeġ*, u d-diminuttiv *grejbeġ*.

Jien kont dejjem nistaqsi lil nnifsi: għaliex fin-naha ta' fuq ta' Malta hemm tant giren, imma n-naha t'isfel ma ssibhomx? Jekk il-bdiewa tan-naha ta' fuq (il-Mellieħa, l-Imġarr, iċ-Ċirkewwa, eċċ.) hassew il-htieġa li jibnu girna biex jistkennu, jistrieħu, jew jerfghu xi haġa fiha, il-bdiewa tan-naha t'isfel (is-Siġġiewi, l-Qrendi, ż-Żurrieq, l-Imqabba, l-

Gudja, Hal-Għaxaq, Birżebbuġa, eċċ.) ma kellhomx l-istess htieġiet? Mela għala ma nsibux giren in-naha tan-Nofsinhar ta' Malta?

Jien nahseb li t-twegiba bdejt insibha waqt it-tiftix li bdejt nagħmel dwar il-*gorboġ* fl-inhawi tal-Qrendi. Jekk issaqsi lill-bdiewa tal-Qrendi x'jifhmu bil-kelma *gorboġ*, twegibha wahda toħroġ minn fomm kulhadd: "Il-girbiċ hu bhal kamra żghajra u baxxa magħmula mis-sejjieħ biex il-bidwej jistkenn f'it fijhe". Lanqas qatt ma jghaddi minn ras xi hadd mill-Qrendi li l-kelma *gorboġ* għandha xi tifsira oħra. It-tifsira li tajt hawn fuq trabbejna fiha, qiegħda f'halqna, u għalina tinħass minn ewl id-dinja. Imma firhula oħra l-kelma *gorboġ* għandha tifsiriet diversi. Jien nixtieq nitkellem biss fuq it-tifsira tal-Qrendin, u dawk li jifhmuha bhalna. Għalina l-*gorboġ* hu daqsxejn ta' kmajra fl-ghelieqi, mibnija bil-ġebel tas-sejjieħ, li fiha l-bidwi jista' jistkenn mix-xemx u x-xita.

Fit-tiftix tiegħi f'din l-aħħar sena sibt madwar 100 *gorboġ* imxerrdin f'dawn l-imkejjen: Il-Qrendi, l-Imqabba, ż-Żurrieq, Bubaqra, Hal-Far, Hal Luqa, l-Gudja, Hal-Għaxaq, Birżebbuġa, s-Siġġiewi, Hal-Qormi, r-Rabat, u Had-Dingli. F'Għawdex: San Dimitri, n-Nadur,, u l-Qala. Hemm postijiet li għadni ma mortx: Haż-Żabbar, Hal Safi, l-Mosta, u f'Għawdex: Ta' Sannat, San Lawrenz, u postijiet oħra. Minn dan it-tagħrif li ġbart nista' nasal għal xi konklużjonijiet:

X'inhuma l-karatteristiċi ta' *gorboġ*? *Gorboġ* huwa binja fl-ghelieqi. Fil-binja huwa sempliċi u kull wiehed hu uniku. Ikun mibni bil-ġebel tas-sejjieħ u ġeneralment ikollu dahla baxxa, bejn wiehed u iehor xi metru. Il-hitan tieghu jkunu mtellghin dritti. Is-saqaf ikun magħmul mill-qxur tal-blat, jew inkella minn xorok mahduma. Hafna drabi jkollu wkoll toqba li sservi kemm għall-arja, u kemm biex wiehed jiftaqad jew jghasses minnha. Fil-fatt hemm griebeġ li jissejhu "tal-erbat irjieħ" għax ikollhom "tawwala" ma kull ġenb. Din it-toqba fil-hajt tisseejjah tawwala (Hal-Għaxaq), l-ghassiesa (l-Qrendi), s-sejjieħa (ż-Żurrieq), jew in-nemmiesa (s-Siġġiewi). Il-*gorboġ* qatt ma jkollu bieb jingħalaq imma biss dahla li titgħatta b'xi xkora. Qatt ma jkollu miżieb (sibt wiehed biss – f'Tal-Qortin, Bubaqra). Fil-biċċa l-kbira, s-saqaf fuq barra jkun miksi b'tahlita ta' hamrija u żrar, jew ġebel irqiq, li mbaħhad, bil-haxix li jikber fuqu, ma jhallix l-ilma tax-xita jinfed għal ġewwa. Għalkemm minn barra hafna drabi l-*gorboġ* jidher ikkupplat, minhabba din il-kisja li għadni kemm semmejt, minn ġewwa, s-saqaf ikun dejjem ċatt. Jekk (minn ġewwa) s-saqaf ikun imtarraġ, jew imkilleb bl-irtalli, allura dik tkun girna, mhux *gorboġ*. Hafna griebeġ issibhom mibnija direttament fuq il-blat, mingħajr il-htieġa ta' pedamenti, u ġeneralment huma magħmulin baxxi: mhux aktar minn hames piedi għoli.

L-Għan ewlieni tal-*gorboġ* hu dak li jipprovi kenn temporanju lill-bidwi li

Gorboġ "maqrut", mibni fil-fond ta' żewġ hitan, il-faċċata tieghu mqammra u thares lejn in-Nofsinhar. Imsaqaf b'erba' xorok li jserrhu rjuhom fuq il-kileb li hemm ma' tliet iġnub tieghu.

jkun 'il boghod minn daru. Kenn biex idabbar ftit rasu mix-xemx tikwi, jew jimtedd u jistrieħ kwarta għall-hin ta' nofsinħar. Kien iservih biex jistkenn minn xi halba xita mhux mistennija; biex jerfa' fih xi magħlef żerriegħa; jew biex xi tfal żgħar li jkollu miegħu joqogħdu fih sakemm ilesti. Hemm min kien juża l-gorboġ biex iżomm fih xi żerriegħa tal-patata għall-frisk sakemm jasal żmien iż-żriħ; jew xi koċ basal niexef biex jaħżnu għall-frsik u ma jithassarx. Imma l-gorboġ kellu wkoll il-funzjoni li wieħed seta' jagħmel għassa minnu ma' xi uċuħ li seta' kellu fir-raba'; bħal basal, patata, bhajra, eċċ. Meta s-saqaf tal-gorboġ kien ikun ċatt biżżejjed, ġieli ttella' xi għarix fuqu; u sibt griebeg li anke kellhom fuqhom dura tal-kaċċa.

Il-gorboġ ta' wara l-Imnajdra, b'dahla thares lejn l-llvant, maqtugh nofsu fil-blat. L-uniku wieħed li sibt imsaqqaf bil-hnejjet, bix-xorok (mahduma u mingura) jdura magħhom. Iħares fuq barriera tal-qawwi, u forsi kien użat mill-haddiema u bhala post fejn jerfghu l-ghadda.

Il-gorboġ hu interessanti għax kull wieħed għandu l-individwalita' tiegħu; hu mibni mill-materjal tal-post; u juri kreativita', sengħa, u ħsieb f'binjietu. Fil-gerarkija tal-bini x'aktarx li jiġl l-aħħar - warajh forsi jiġl l-għarix, magħmul mill-qasab u mill-ixkejjer, u li jservi biss għal ftit ġimghat biex wieħed jagħmel l-għassa minnu.

Għalkemm l-ebda gorboġ m'hu bħall-ieħor, meta tkun flejt ħafna minnhom tkun tista' tagħzel bejn diversi kategoriji.

- Il-gorboġ mibni fil-ħajt tas-sejjieh - id-dahla tiegħu tkun ċatta mal-ħajt, imam ġewwa jkun jiftaħ anke sa tlettax-il pied, hekk li tista' toqgħod mqar familja shiħa fih. Xi drabi, minn fuqu jkun għaddej ir-raba' wkoll. Dan it-tip ta' gorboġ issibu fejn ir-raba' jkun imtarraġ.
- Il-gorboġ mekkuk - Dan it-tip ikun mibni f'nofs katina li tiffred għalqa minn oħra; u jkun mibni mzaqqa, biex jirbah ftit tal-wisa'.
- Il-gorboġ maqrut - Dan ikun mibni ġo rokna, u jkun għamla ta' trianglu jew nofs qamar, hekk li mid-dahla, l-

bidwi jkun jista' jara l-għalqa kollha quddiemu.

- Il-gorboġ b'dahru mal-ħajt - Dawn il-griebeg ikollhom tliet naħiet mahruġa 'l barra *in arja* u d-dahar ikun iserrah jew jagħmel parti mill-ħajt tas-sejjieh ta' wara.
- Il-gorboġ ta' nofs l-għalqa - li jkun mibni fin-nofs biex jintlaħaq minn kullimkien u, permezz tat-tawwala, l-bidwi jkun jista' jnemmes ma' kull rih u jara xi jkun qed jiġri ma' l-għalqa kollha.
- Il-gorboġ ta' żewġ dahliet - Dawn ma tantx tara minnhom. Ikollhom dahla kontra l-oħra, jew magenb l-oħra.
- Il-grejbeġ - jew dawk il-griebeg żgħar u baxxi ħafna li jista' jkun li ma sarux biex jagħtu kenn lill-bniedem, imma lil xi animal, bħal ngħidu aħna xi kelb, jew għall-ħażna.

Hemm ukoll epoki differenti tal-griebeg. Hemm dawk antiki ħafna, bit-tisqifa magħmula minn qxur kbir ta' blat mhux maħdum. Hemm dawk inqas antiki, fejn il-qxur

inhadmu għamla ta' xorok jew kaptelli, imma l-wiċċ baqa' l-qoxra naturali tal-blat. Imbagħad hemm dawk aktar riċenti, bix-xorok maqtugħa mill-barriera u maħduma għax-xafra bil-mannarett, jew mingura. U hemm dawk moderni u kontemporanji, għax għad hemm ftit każi fejn xi hadd bena gorboġ b'gebel u teknika moderna (dawn m'ħumiex ta' interess kbir għalija). Il-qedem tal-gorboġ johroġ mit-tisqifa, u mill-kwalita' tal-gebel li bih ikun mibni.

Biex nagħlaq: jien tal-fehma li meta n-naha ta' fuq ta' Malta kienu jibnu l-giren, il-bdiewa tan-naha t'isfel kienu jibnu l-griebeg; u r-raġuni ewlenija għala ta' fuq bnew mod, u ta' isfel bnew ieħor, kienet il-kwalita' tal-materjal għall-bini li kien jeżisti fin-natura. In-naha ta' fuq hu magħruf għall-blat tal-qawwi, u n-naha t'isfel hu magħruf għall-gebla tal-franka. Tan-naha ta' fuq sabu mezz kif ikillbu l-gebel u jsaqqfu b'dak il-mod, u n-naha t'isfel ma kellhomx għalfejn jagħmlu hekk għax sabu l-qxur tal-blat lest, u setgħu jaqtgħu ix-xorok mill-franka (mill-blat tal-qawwi mhux faċli taqta' x-xorok). Għalija, l-gima u l-gorboġ huma żewġ binjiet differenti li żviluppaw matul is-snin skont il-ħtiġijiet tan-nies tal-post u l-materjal li sabu madwarhom fin-natura.

Gorbo fit-triq 11 minn tal-Gholja taghti għall-barriera ta' uta (ad-Dingli). Il-hitan minn barra mmejljin 'il ewwa. Fih tawwala ma' kull rih, u hu wiehed mill-ftit li għandhom Is-saqaf ibbattmat.

Gorbo wara s-Salib ta' I-Gholja, mibni mill-blat qawwi ta' I-inhawi, msaqqaf b'xorok tal-qasba li jserrhu fuq il-kileb. Madwaru jidher li kien hemm attività qawwija ta' qtugh ta' blat (sinjali ta' raded).

Gorbo fin-ni la ta' Garibaldi, wara l-kmamar tan-nar ta' Sant'Andrija. Għandu tisqifa nteressanti, b'ew xorok traversi biex jagħlqu l-irkejjen ta' wara, u xorok oħra jserrhu fuqhom qlshom imrewha. Fih ew tawwaliet, wahda minnhom thares fuq l-ghalqa ta' tahtu.

Gorbo modern (1916) u allura bid-dahla kemmxejn għola minn ta' l-antfki. Ix-xorok modern! wkoll; dojq u min ura.

© Karmenu Pace

NIXTIEQ AFNA LI MIN JAF FEJN HEMM XI GORBO JIKKUNTATTJANI BIEK INKUN NISTA' NIE U NOTA TIEGHU - Tel. 21885148, 79048885, menu@maltanet.net